

כט

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱדָר רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזוֹב לוֹ
עֲזוֹב תֵּעֲזוֹב עִמּוֹ (כג, ה)

אוצר החכמה

"כה פתרונו: שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו, 'וחדלת מעזוב לו'!
- בתמיה; 'עזוב תעזוב עמו'... ומדרשו - כך דרשו רבותינו: 'כי תראה...
וחדלת' - פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר. הא כיצד? זקן ואינו לפי
כבודו - 'וחדלת'; או בהמת נכרי ומשאו של ישראל - 'וחדלת'" (רש"י)

אוצר החכמה

צריך ביאור:

(א) מדוע אין רש"י מסתפק בפירוש הכתוב לפי פשוטו, ומביא גם את
דברי המדרש, שהם רחוקים למדי מפשט הכתוב?

(ב) במכילתא - שהיא מקור המדרש שהביא רש"י - המקרה "זקן
ואינו לפי כבודו" אינו מוזכר, אך מובא שם מקרה אחר: "היה (החמור)
בבית הקברות - אל ייטמא" (אם הוא כהן). מדוע השמיט רש"י את
המקרה שהובא במכילתא, והביא במקומו את המקרה "זקן ואינו לפי
כבודו"?

ויש לבאר, שכוונת רש"י אינה להביא את דברי המדרש כתחליף
לפירוש הפשוט, אלא לתרץ באמצעות המדרש קושי המתעורר בפשט
הכתוב:

לפי הפירוש הפשוט, שכוונת הכתוב היא להזהיר מפני הימנעות מעזרה
("וחדלת מעזוב לו"?!) - בתמיה ("מתעוררת השאלה: מדוע מופיעה
אזהרה זו דוקא כאן, במצות פריקה, ולא במצות השבת אבדה שבפסוק
הקודם - "כי תפגע שור או ייבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו" (שהרי
גם שם ניתן היה לומר "וחדלת מלהשיב לו? - השב תשיבנו לו",
וכדומה)?

כדי להסביר זאת מביא רש"י את פירוש המדרש - "פעמים שאתה
חודל ופעמים שאתה עוזר": מאחר שישנם מקרים שבהם ההימנעות
מעזרה מוצדקת ("פעמים שאתה חודל") - יש מקום לחשוב שהדבר

ידוע פירוש הבעל שם טוב⁸⁴, ש"חמור שונאך" רומז לגוף ('חמור' מלשון 'חומר'), ועליו מצווה הכתוב "עזוב תעזוב עמו" – אין לשבור את הגוף על-ידי תעניות וסיגופים, אלא יש לסייע לו, לברר ולזכך את הגוף עצמו.

יחד עם זאת, אדמו"ר הזקן פוסק בשולחן-ערוך⁸⁵ שבשני מקרים מותר לאדם להתענות: (א) "אם... עושה בדרך תשובה"; (ב) "כדי למרק נפשו לה".

ויש לומר, ששני מקרים אלו מרומזים בשני המקרים היוצאים מן הכלל שהביא רש"י:

"בהמת נכרי ומשאו של ישראל" – מי שנכשל בעברות עד שגופו נפל בידיהם של כוחות ה"קליפה" ("בהמת נכרי")⁸⁶, ולכן מותר לו להתענות כדי לשוב בתשובה ("עושה בדרך תשובה");

"זקן ואינו לפי כבודו" – מי שנמצא בדרגה רוחנית גבוהה ("זקן" – "זה שקנה חכמה"⁸⁷), ולכן אין זה לפי כבודו ומעלתו לעסוק בבירור וזיכוך הגוף, ומותר לו להתענות כדי להתעלות לדרגה נעלית עוד יותר ("כדי למרק נפשו לה").

(לקוטי שיחות חכ"א ע' 130 ואילך)

84. ראה "היום יום" כח שבט.

85. חלק חושן משפט הלכות נזקי גוף ונפש סעיף ד. וראה בהנסמן שם.

86. אלא שיחד עם זאת "משאו של ישראל" – כדברי חז"ל (עירובין יט, א; חגיגה בסופה) שאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון.

87. קידושין לב, ב. תורת כהנים ורש"י קדושים יט, לב.